

Kritika liberalizma "superfašista" Juliusa Evole

Krklec, Viktor

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:716428>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Viktor Krklec

KRITIKA LIBERALIZMA “SUPERFAŠISTA” JULIUSA EVOLE

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

KRITIKA LIBERALIZMA “SUPERFAŠISTA” JULIUSA EVOLE

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof.dr.sc Tihomir Cipek

Student: Viktor Krklec

Zagreb

Kolovoz, 2023.

Izjavljujem da sam diplomski rad *Kritika liberalizma "superfašista" Juliusa Evole*, koji sam predao na ocjenu mentoru prof.dr.sc Tihomiru Cipeku , napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao/la ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao/la etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Viktor Krklec

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. ŽIVOT I SVIJET TRADICIJE JULIUSA EVOLE.....	3
3. EVOLINA KRITIKA LIBERALIZMA.....	8
4. PROTIV MODERNOG SVIJETA - EVOLINA IDEJA ORGANSKE DRŽAVE I DIFERENCIRANE OSOBE.....	16
5. ZAKLJUČAK.....	25
LITERATURA.....	28
SAŽETAK.....	30

1. UVOD

Julius Evola donedavno je bio osoba poznata uglavnom pojedincima koji su mu bili ideološki skloni ili onima koji su svoju karijeru posvetili proučavanju mislilaca na radikalnoj i ekstremnoj ekstremnoj desnici, posebice onih mislilaca koji su pripadali tradicionalističkom pokretu. Na početku je potrebno naglasiti i razliku između radikalne i ekstremne desnice. Prema nizozemskom politologu Casu Muddeu, iako se i radikalna i ekstremna desnica protive liberalnom statusu quo, radikalna desnica vjeruje kako može djelovati unutar okvira demokracije i reformirati ju iznutra kako bi iz nje odstranila neke liberalne koncepte s kojima se ne slažu, poput podjele vlasti ili zaštite manjinskih prava. S druge strane, ekstremna desnica je u svom pristupu revolucionarna te zagovara rušenje demokracije kao takve, ponekad i nasilnim metodama (Mudde, 2019:18). Kao što ću pokazati u ovom radu, Evola bi po takvoj klasifikaciji zasigurno pripadao ekstremnoj desnici. Iako je stvarao preko pedeset godina te je značajan dio svojih djela posvetio upravo kritici liberalizma i modernog svijeta koji nas okružuje, Evola kao da se izgubio među drugim misliocima koji su s desnice – bilo one konzervativne, radikalne ili čak fašističke, kritizirali liberalizam poput Oswalda Spenglera, Carla Schmitta ili Giovannija Gentilea. Reći da je bio baš u potpunosti anonimn bi krivo, no njegovi sljedbenici bili su koncentrirani uglavnom u Italiji u kojoj je i proveo većinu svoga života. Ipak, krajem prošlog stoljeća javio se mnogo širi interes za djela Juliusa Evole, koja se nakon 1990. godine ubrzano počinju prevoditi s originalnog talijanskog (Furlong, 2011:1). Ideologije koje s takozvane „Treće pozicije“ kritiziraju liberalizam do mjere njegovog odbacivanja zainteresirali su se za Evolu te su njegova djela postala neizostavan dio kanona moderne ekstremne i tradicionalističke desnice. U hrvatskoj politologiji postoje mnogi članci i radovi koji tematiziraju mislioce radikalne i ekstremne desnice te njihov utjecaj na novu desnicu, no internetska pretraga otkriva kako na hrvatskom postoje tek tri rada koja se bave Evolom, bez da ijedan od tih radova daje obuhvatan pregled njegove političke misli. Stoga, cilj ovog rada je prikaz Evoline kritike liberalizma i moderne kao i osvrt na njegovu ideologiju u cjelini. U vremenu u kojem se proglašava kriza liberalizma, mnogi mislioci počeli su se baviti dijagnostikom tog problema i pronalaženjem rješenja. Tako na primjer profesor Patrick Deneen, autor knjige *Why Liberalism Failed* (2018), rješenje vidi konzervativnoj obnovi, profesor Adrian Vermeule sa sveučilišta Harvard ga vidi u katoličkom integralizmu čije se generalne crte očitavaju u njegovoj knjizi *Common Good*

Constitutionalism: Recovering the Classical Legal Tradition (2022) dok ga filozof Yoram Hazony vidi u nacionalizmu kakvog je opisao u svojoj knjizi *The Virtue of Nationalism* (2018). Jedna od teza ovoga rada je ta kako i ekstremne ideologije poput one koju je zagovarao Julius Evola u današnjem svijetu mogu ostvariti realan utjecaj.

Iako je bio jedan od najvažnijih mislioca tradicionalističkog pokreta, često ga se povezuje s pojmom „superfašizma“ budući da je jednom prilikom upravo tim pojmom Evola okarakterizirao samog sebe i svoju ideološku poziciju. Uz prikaz njegove kritike liberalizma nastojat ću prikazati širu sliku Evolinog svjetonazora i političkih ideja budući da njegova promišljanja o prirodi svijeta i Tradiciji kao metafizičkom pojmu čine osnovicu na kojoj je Evola dalje razvijao i gradio svoje stavove spram liberalizma, modernog svijeta te dominantnog društvenog, ekonomskog i političkog poretka. Evolu se često opisuje kao fašista, no jedan od ciljeva koje želim ostvariti ovim radom je prikazati političku misao Juliusa Evole kao neovisnu o fašizmu, iako je s njim zasigurno imala dodirnih točaka. Tradicionalistički pokret, iako u nekom pogledu blizak fašizmu, postoji dulje od fašizma a od 1945. nadalje zasigurno se razvio u posebnom smjeru te bi ga stoga i trebalo proučavati kao zasebnu pojavu. Evolin je tradicionalizam bio prihvaćen samo od manjine unutar fašističke stranke, dok je u Njemačkoj bio potisnut „autohtonim“ njemačkim nacizmom (Sedgwick, 2004:107-109). Teza koju ću zastupati kroz ovaj rad je ta da je razumijevanje Evoline kritike liberalizma, kritike modernog svijeta te njegove političke misli u cjelini korisno za proučavanje i shvaćanje suvremenih desnih antiliberálnih ideologija.

Rad se sastoji od tri dijela. U prvom dijelu cilj mi je ukratko prikazati život Juliusa Evole te vremenski i politički kontekst unutar kojeg je stvarao svoja djela. Uz to, prvi dio rada služit će kako bi čitatelju prikazao neke temelje na kojima počiva Evolina politička misao, poput pojma Tradicije i Evoline definicije pojma modernosti i modernog svijeta te ću iskoristiti taj dio rada kako bih pojasnio metodologiju koju Evola koristi u svojim djelima. U drugom dijelu ću prikazati neke od argumenta koje Evola koristi u svojoj kritici liberalizma. U ovom radu naglasak će biti na argumentima iznesenima u njegova tri najznačajnija djela – *Pobuna protiv modernog svijeta* iz 1934., *Ljudi među ruševinama* iz 1953. te *Jahati tigra* iz 1961. iako ću u svrhu rada koristiti i neka druga Evolina djela. Te tri Evoline knjige, osim što sadrže suštinu njegove političke misli, prikazuju razvoj Evoline ideologije te nam omogućuju da vidimo kontrast između prijeratnog i poslijeratnog razdoblja. Sama primarna literatura korištena u svrhu izrade ovog diplomskog rada

sačinjena je uglavnom od Evolinih djela. U trećem dijelu rada prikazat ću odgovore koje Evola daje na pojedine probleme modernosti, a posebice na one čiju kritiku ću izložiti u drugome dijelu rada. Ti odgovori će prvenstveno biti izraženi kroz njegovu ideju organske države. Zaključni dio rada odnositi će se na povezanost između Evoline kritike liberalizma i modernog svijeta i suvremenih antiliberalnih ideologija.

2. ŽIVOT I SVIJET TRADICIJE JULIUSA EVOLE

Pregled povijesnih okolnosti u kojima je Julius Evola živio nužan je za shvaćanje Evolinog stava modernom svijetu. U ovom dijelu rada ukratko ću prikazati život Juliusa Evole te dati sažet pregled njegove političke misli smješten u povijesni kontekst Evolinog vremena kako bih kasnije mogao smisleno prikazati njegovu kritiku liberalizma.

Julius Evola rođen je 1898. godine u Rimu kao pripadnik aristokratske obitelji sicilijanskog porijekla, iz čega proizlazi njegova kasnija upotreba titule baruna (Rees, 1990:118). Do svoje smrti 1974. godine proživio je talijansku monarhiju, njen slom i uspon fašističkog režima nakon završetka Prvog svjetskog rata, poraz fašizma i konačan sukob između liberalizma i komunizma nakon završetka Drugog svjetskog rata. Vrijeme u kojem je živio i stvarao bilo je vrijeme velikih društvenih i političkih promjena koje su naposljetku dovele do potpune transformacije svijeta u odnosu na svijet kakav je bio u vrijeme Evolinog rođenja. U razdoblju prije Prvog svjetskog rata Evola je pripadao futurističkim krugovima sve dok nije raskrstio s Filippom Marinettijem, jednim od vodećih futurista (Furlong, 2011:2), dok se nakon rata priključio dadaističkim umjetničkim krugovima unutar kojih je djelovao kao pjesnik i slikar te je zbog toga prvi put privukao pažnju šire javnosti (Rose, 2021:42). U Prvom svjetskom ratu sudjelovao je kao časnik u talijanskom topništvu te je iz tog vremena zadržao određeno divljenje prema nasilju i korištenje vojne terminologije u svojim političkim spisima, što je dijelio sa svojim suvremenicima poput Ernsta Jungera (Evola, 2002:174).

U razdoblju neposredno poslije završetka Prvog svjetskog rata, Evola počinje s objavljivanjem političkih i filozofskih spisa. Inspiriran tradicionalističkim i orijentalističkim spisima Renea Guénona, Evola u svojim spisima započinje „sveobuhvatan napad na modernost i obranu tradicija koja je kulminirala *Pobunom protiv Modernog Svijeta* (1934)“ (Rees, 1990:118), dok između ostalog istovremeno objavljuje djela o alkemiji, magiji, Hinduizmu, Budizmu, planinarenju i seksu. Na početku je odmah potrebno nešto reći i o Reneu Guénonu, čovjeku kojega se smatra

jednim od najvažnijih figura u tradicionalističkom pokretu 20. stoljeća i koji je ostavio ogroman utjecaj na samog Evolu. „Evola je primijetio da je susretanje Guénona bilo kao da je dobio oči i uši koje su mu omogućile da pojmi ono što je prije bilo nevidljivo i nijemo“ (Rose, 2011:44). Guénon je bio francuski intelektualac koji se preobratio na Islam i preselio se u Kairo kako bi pronašao tradicionalnije društvo od onog kakvo je postojalo u Parizu tridesetih godina (Rose, 2011:45). Guénon je do svoje smrti 1951. objavio preko trideset knjiga u kojima je izložio svoj svjetonazor. Knjige naziva *Kriza modernoga svijeta* (1927), *Orijentalna metafizika* (1939), *Vladavina kvantitete i znaci vremena* (1945) ili *Tradicionalni oblici i kozmički ciklusi* (1970) neka su od njegovih najznačajnijih djela a već u njihovim nazivima vidljivo je preklapanje s djelima Juliusa Evole. Guénon je nadu u povratak tradiciji vidio u Islamu, što je bio stav koji Evola nije mogao podržati, iako je u nekoliko navrata istaknuo kako muslimanska spiritualnost i muslimanska rasa imaju dodira s onim tradicionalnim. Bez obzira na razlike koje su između njih postojale, Evola je do kraja svoga života zadržao veliko poštovanje prema Guénonu kao čovjeku koji ga je usmjerio na ispravan put. *Pobuna protiv Modernog Svijeta* postala je prvo značajno djelo u kojem se Evola bavi sukobljavanjem svijeta Tradicije protiv modernog svijeta u kojem živimo i u kojem je živio i sam Evola. Iako je načelno podržavao Benita Mussolinija, Evola je fašističkom režimu između ostalog zamjerao manjak elitizma i naglaska na aristokraciji budući da je sam bio zagovornik čvrstih društvenih hijerarhija što će biti dodatno izloženo kasnije u ovom radu. Od fašizma ga je udaljavala i činjenica kako je režim Benita Mussolinija uložio velik napor kako bi normalizirao odnose s katoličkom Crkvom što je Evola žestoko kritizirao (Drake, 1988:410). Nakon savezničkog zauzimanja Rima 1943. godine Evola seli u Njemačku gdje ga u proljeće 1945., tijekom šetnje po Beču za vrijeme savezničkog bombardiranja ranjava bomba. Zbog zadobivenih ozljeda postao je trajni invalid zbog čega su ga na suđenje u Rimu 1951. zbog povezanosti s fašističkim režimom i zagovaranja obnove Talijanske fašističke stranke morali unijeti na nosilima. Evola je na suđenju kao dio svoje obrane inzistirao na tome kako nikada nije bio član fašističke stranke te kako ju je u nekoliko navrata javno kritizirao čime se je sam dovodio u opasnost. U svoju obranu tvrdio je kako je njegova obrana fašizma jednostavno izraz njegovih antiliberalnih stavova (Rose, 2021:39). Uz to je dodao kako su njegovi principi istovjetni onima koji su u vremenu prije Francuske revolucije bili univerzalni te da „ako su njegovi stavovi kriminalni, onda bi Platon, Aristotel i Dante trebali biti posjednuti pored njega na optuženičkoj klupi“ (Rose, 2021:40). Takva obrana urodila je plodom te je Evola oslobođen svih optužbi što je još više

povećalo njegov ugled među članovima talijanske ekstremne desnice u razdoblju nakon rata. Ostatak svog života Evola je proveo bez prevelikog javnog eksponiranja, baveći se pisanjem i sponzoriranjem perspektivnih mladih pristaša u njegovoj borbi protiv modernog svijeta. Umire u svom stanu u Rimu 1974. godine.

Za potrebe ovog rada neophodno je na početku objasniti svijet Tradicije kako ga je razumio sam Evola. Pojam Tradicije, ako je napisan velikim početnim slovom, za potrebe ovog rada označavat će svijet kakav Evola suprotstavlja modernom svijetu. Pisanje tog pojma velikim početnim slovom prakticirao je i sam Evola te se takva praksa i danas nalazi u tradicionalističkim krugovima. Za tradicionaliste, svijet Tradicije nije neko zamišljeno ili metaforičko mjesto, već to predstavlja svijet kakav je nekad bio, čime se javlja potreba da se taj svijet razlikuje od tradicije kao obične imenice. Kako bi olakšao shvaćanje tog pojma, sam Evola granicu između svijeta Tradicije i modernog svijeta povlači otprilike na granici između pretpovijesti i povijesti kada ona postaje zapisanom, dok ju kasnije preciznije određuje i smješta u razdoblje između osmog i šestog stoljeća prije Krista (Evola, 1969:31). Ipak, za Evolu tako određena granica ne predstavlja nepremostivi jaz između tradicionalnog i modernog, već jednostavno označava početak procesa polaganog pada iz svijeta Tradicije u moderan svijet kojeg su kasnije još više ubrzali događaji poput pojave kršćanstva, pada Rima, protestantske reformacije ili Francuske revolucije. Iz tog aspekta pada proizlazi i Evolina borba protiv modernog svijeta, budući da je sam Evola smatrao kako osoba ima dužnost prema Tradiciji i očuvanju njenih vrijednosti koje su sačuvane negdje u svakom čovjeku (François, 2014:88). Ovdje valja naglasiti kako Evola u toj fazi svog stvaralaštva zauzima različit stav od svog suvremenika Oswalda Spenglera utoliko što na povijest gleda ciklički, to jest smatra kako na kraju procesa propadanja može do ponovnog uzdizanja, iako to propadanje prvo mora dovesti do potpunog nestanka i posljednjih ostataka svijeta Tradicije (Evola, 1969:31-32). Evolin ciklički pogled na povijest vrlo je vjerojatno bio inspiriran njegovim proučavanjem istočnjačkih religija poput hinduizma i budizma koje ga je pratilo kroz čitav njegov život, iako Evola sam nikada nije postao hindus ili budist. Ukratko, Evola moderan svijet definira negativno, to jest moderan svijet je sve ono što nije u skladu s Tradicijom. Upravo je ubrzana propast modernog svijeta ono što omogućuje pobunu protiv njega. Ta pobuna temelj je mogućnosti povratka Tradiciji zbog čega Evola svima onima koji podržavaju moderan svijet, to jest svijet koji je u suprotnosti s idealima tradicije o kojima će biti riječ kasnije, upućuje sljedeće riječi:

„Idite! Postignite sve svoje ciljeve! Srušite sve brane! Brže! Vi niste ni čime sputani. Idite i letite brže svojim krilima, sa sve većim ponosom na vaša postignuća, na vaša osvajanja, na vaša carstva, na vaše demokracije! Jama mora biti popunjena; postoji potreba za gnojivom za novo stablo koje će izrasti iz vaše propasti“ (Evola, 1969:36).

Rast metaforičkog novog stabla predstavlja izlazak iz Kali Yuge – pojma preuzetog iz hinduističke kozmologije koji opisuje mračno doba u kojem se moderan čovjek navodno nalazi te kojeg ću sada detaljnije opisati. Prije je spomenuto kako Evola na povijest gleda ciklički te on sam to potvrđuje kada opisuje takozvanu „Doktrinu četiriju doba“. Evola smatra kako moderan čovjek ima iskrivljen pogled na prošlost, te kako je zajednička karakteristika gotovo svih civilizacija koje su pripadale svijetu Tradicije upravo ta da na tijek vremena gledaju ciklički. Tako ističe da su na primjer drevni Rimljani poznavali četiri doba koja su simbolizirali njima vrijedni metali – zlato, srebro, bronca i željezo dok hinduistička tradicija poznaje svoju varijaciju četiri doba – Satya Yuga, Treta Yuga, Dvapura Yuga i Kali Yuga (Evola, 1969:177). Kali Yuga, kao doba na kraju ciklusa predstavlja smrt, dekadenciju i raspad te samo osobe koje posjeduju snažne kvalitete duha u takvom dobu mogu opstati bez da ih okolina ne korumpira. Ono što je za Evolu historijska konstanta koja prati promjenu doba jest njegov “zakon regresije kasti”. Iako se kaste kao pojam najčešće vežu s hinduizmom, Evola kaste svećenika ili brahmana, ratnika ili kšatrija, trgovaca ili vaišija i slugu ili sudra nalazi u svim drevnim ili barem predmodernim civilizacijama. Kod Platona ih nalazi kod podjele društva na vladare, ratnike i radnike dok ih u kršćanskom srednjem vijeku nalazi u feudalnoj podjeli na staleže (Evola, 1969:89-90). Zakon regresije kasti nalaže kako je promjenu doba pratio transfer moći unutar društva s viših kasti na one niže. Svećenička kasta, to jest kasta vladara inspiriranih nadnaravnim duhom, izgubila je vlast na zapadu kao nakon završetka sukoba između gvelfa i gibelina, to jest kada vladari Svetog rimskog carstva više nisu mogli održati prevlast nad Papom u Rimu. Vladari nakon njih dolazili su uglavnom iz ratničke kaste. Takvi vladari bili su veliki ratnici i njihova moć je bila značajna, posebice za vrijeme apsolutizma, no nisu imali taj metafizički karakter kao oni vladari koji su im prethodili. Kolaps takvog sustava Evola vidi u odumiranju aristokracije i pojavi republika ili barem parlamentarnih sustava pod “kraljevima koji vladaju ali ne upravljaju” (Evola, 1969:328). Tada moć prelazi s klase ratnika na klasu trgovaca te ključni akteri u društvima postaju industrijalci i bankari. Konačno, s krizom liberalnih društava dolazi do posljednjeg transfera moći unutar društva - onog s kaste trgovaca na kastu slugu koji ruše carsku Rusiju i uspostavljaju revolucionarnu proletersku državu. Za Evolu

taj zakon nije samo metafora kako bi opisao moderan svijet, već za njega to predstavlja nepobitnu činjenicu koja se osim na društvenoj razini ogleda i u stvarima poput arhitekture ili umjetnosti (Evola, 1969:331). Potrebno je objasniti i metodologiju kojom Evola dolazi do svojih zaključaka. Naime, stvarajući svoje tekstove koji su svi više ili manje normativnog karaktera, Evola u potpunosti odbija pozitivizam i znanstvenu metodu moderne te on u svojim tekstovima ne pokušava uvjeriti čitatelja u pokvarenost modernog svijeta već je takvo stanje je naprosto pretpostavljeno (Furlong, 2011:39).

„Jedno od glavnih opravdanja za vjerovanje kako je zapadna civilizacija, od 19. stoljeća, zapravo civilizacija *par excellence*, jesu prirodne znanosti. Temeljeno na tom mitu o znanosti, prethodne civilizacije proglašene su opskurantističkima i infantilnima; podložne praznovjernima i metafizičkim i vjerskim hirovima. Osim nekoliko usputnih otkrića, nisu bile svjesne puta ka pravom znanju, do kojeg se može doći jedino pozitivističkim, matematičko – eksperimentalnim metodama razvijenima u modernoj eri. Znanost i znanje su učinjeni sinonimima sa „pozitivističkom znanošću“, dok je epitet „predznanstveno“ počeo označavati diskvalifikaciju svakog drugog tipa znanja“ (Evola, 2003:130)

Shodno tome, Evola svoju metodologiju često temelji na mitovima, legendama i pričama koje su ostale iza civilizacija Tradicije, smatrajući kako se iz takvih djela može izvući ona vrsta znanja kakva je bila dostupna tradicionalnim osobama. Nadalje, za Evolu postoje dvije stvarnosti – ona fizička, smrtnička, vidljiva stvarnost te ona metafizička, besmrtna i nevidljiva stvarnost koja je puno šira od pukog ljudskog postojanja i koja to ljudsko postojanje određuje. Smatra kako je čovjek koji je u doticaju s tradicijom svjestan postojanja te šire dimenzije te kritizira moderni pristup naglaska na promatranju i proučavanju samo fizičkih i opipljivih elemenata postojanja. Svijet Tradicije je, za razliku od modernog svijeta, bio okrenut upravo prema toj metafizičkoj stvarnosti te su ljudi koji su živjeli u skladu s Tradicijom poznavali dva načina kako spoznati metafizičku razinu – herojsko djelovanje ili kontemplaciju (Evola, 1969:5-6). Vrlo su jasno i označeni temelji svijeta Tradicije. Vlast koju imaju kraljevi mora biti božanski utemeljena, most između dvaju svjetova postiže se meditacijom, društvo je najbolje organizirano uz pomoć tradicionalnog zakona i kastinskog sustava dok je jedini ispravan politički sistem iskazan kroz carstvo. Odbijanjem takvih postavki, moderna „antropocentrična“ civilizacija odbacila je Tradiciju a s njome i civilizaciju (Evola, 1969:6-7). Ako uzmemo u obzir karakteristike svijeta Tradicije

koje je Evola istaknuo, postaje očito kako moderan svijet, pa čak i onaj u vremenu u kojem je Evola živio, ima malo dodira sa zamišljenim pred – modernim idealnim stanjem u kojem su vladali nadnaravno inspirirani kraljevi-junaci a pojedinac je bio podređen rigidnom sustavu društvenih kasti. Čitava *Pobuna protiv modernog svijeta* posvećena je detaljnom opisu takvog stanja te već iz toga možemo zaključiti koje aspekte modernog svijeta Evola posebno kritizira, no u svojim kasnijim djelima on iznosi konkretne kritike pojedinih aspekata modernog svijeta – posebice liberalizma i socijalizma nakon čega navodi i strategije kojima se protivnici svega modernog mogu poslužiti kako bi se održali u okruženju potpune propasti. O tim kritikama biti će riječ u sljedećem dijelu ovog rada.

3. EVOLINA KRITIKA LIBERALIZMA

U ovome dijelu rada prikazat ću Evolinu kritiku raznih aspekata liberalizma. Naglasak će biti stavljen na liberalni koncept individualizma, pojmove jednakosti, slobode i nacije, slabost liberalnih država i njihovo stvaranje uvjeta za pojave raznih totalitarizama, kritiku kapitalizma te naposljetku na kritiku liberalnog pacifizma. Kao što je već prije bilo istaknuto, Evola početak konačnog nestanka zadnjih ostataka tradicionalnih struktura povezuje s Francuskom revolucijom i posljedičnim širenjem liberalizma i nacionalizma (Evola, 2002:119). Tijek povijesti definitivno je izmijenjen događajima 1789. godine koji su u konačnici doveli do nastanka suvremenih liberalnih demokracija. Kritika Francuske revolucije i njenih posljedica vjerojatno je tema koju Evola najkonzistentnije provlači kroz svoja djela (Furlong, 2011:75). Razne grane liberalizma imaju drugačija shvaćanja pojedinih pojmova, no generalno je prihvaćeno kako liberalne države imaju određene karakteristike koje su im svima zajedničke. Prava pojedinca, vladavina zakona, ograničena moć države, legitimitet vlade koji se pravda podrškom među onima nad kojima se vlada, gospodarske slobode i jednakost pred zakonom samo su neke od fundamentalnih karakteristika liberalnih društava. U skladu sa svojim tradicionalističkim pogledima, Evola je u tijekom svog života i djelovanja kao reakcionarnog ideologa i filozofa napadao baš svaki od tih liberalnih koncepata.

Prva od kritika koju ću u radu izložiti biti će Evolina kritika liberalnog koncepta individualizma kojoj je Evola izravno ili neizravno posvetio značajan dio svojih djela. Liberalizam kao ideologija počiva na individualizmu te vjeri u društvo jednakih i slobodnih pojedinaca. To je ujedno i karakteristika svih grana liberalizma kao ideologije. Sa stajališta sljedbenika tradicionalizma,

upravo je to temeljna greška liberalizma. Prema Evoli, individualizam je destruktivna sila koja je doprinijela eroziji tradicionalnih vrijednosti, društvene kohezije i duhovnog zdravlja Zapada. Individualizam kako ga poznaje liberalizam pretpostavlja pojam jednakosti, dok je za Evolu već samo izjednačavanje pojmova *osobe* i *pojedince* koje čini jedan od temelja liberalne ideologije greška i besmislica. Izjednačavanje tih dvaju pojmova dovodi do liberalnog pogleda kako su svi muškarci i sve žene jednaki te kako im zbog toga možemo dodijeliti jednaka prava i odgovornosti (Evola, 2003:108-109). Tradicionalni pogled na pitanje individualizma i jednakosti izrazito je naturalistički zbog čega velik naglasak stavlja na prirodnu nejednakost koja se među pojedincima javlja na svim razinama, bilo kognitivnim, fizičkim ili duhovnim iz čega proizlazi razlikovanje pojmova *osobe* i *pojedince*. Liberalno inzistiranje na *de jure* jednakosti kako bi se nadoknadile negativne posljedice *de facto* nejednakosti za tradicionalista poput Evole predstavlja zločin protiv prirode i zločin protiv Tradicije. Za njega izjednačavanje pojmova *osobe* i *pojedince* znači stavljanje naglaska na kvantitetu umjesto na kvalitetu pojedinog karaktera i narušava potencijal onih koji su prirodno smješteni na više položaje u prirodnoj hijerarhiji dok u narušavanju prirodne hijerarhije vidi jedan od glavnih uzroka odmak od viših vrijednosti kakve je poznavao tradicionalan čovjek. Iz tradicionalističkog kuta gledišta, *pojedince* kao pojam predstavlja ništa više od jedinice unutar veće skupine te ga upravo to pripadanje skupini definira. U liberalnom društvu, prema Evolinom shvaćanju dakle *pojedince* bi bio onaj koji jednostavno pripada široj skupini jednakih, ili barem onih koji bi trebali biti jednaki. S druge strane, *osoba* je onaj pojedinac koji se od drugih razlikuje na osnovi svojih karakteristika, kvaliteta i atributa koji ga čine nejednakim u odnosu na druge (Evola, 2002:121). Iz toga slijedi kako je promicanje jednakosti zapravo promicanje regresije, budući da jednakost naglašava ono što je zajedničko *pojedincima* i onemogućuje *osobama* da postignu svoj puni potencijal. O pojmu diferencirane ili apsolutne osobe biti će riječi kasnije u radu. Takvo shvaćanje prirode čovjeka jedan je od temelja na kojem Evola gradi svoje napade na ostale liberalne koncepte.

Liberalna jednakost proizlazi iz koncepta prirodnog prava i uvjerenja kako su svi ljudi rođeni slobodni i jednaki. Prijašnja diferencijacija između pojmova *osobe* i *pojedince* počivala je na prirodnim razlikama koje se javljaju između ljudi, to jest njihovim međusobnim nejednakostima. Za tradicionalista poput Evole iz toga logički proizlazi odbijanje prirodne jednakosti kao koncepta. Naime, ako slijedimo Evolinu logiku kako postoji realna razlika između onih koji su pojedinci i onih koji su apsolutne osobe, jedini moguć zaključak je taj kako ljudi ne mogu biti jednaki samo

na temelju činjenice da svi pripadaju rodu *homo sapiensa*. No za njega u liberalnom društvu ljudi ne mogu biti ni istinski slobodni. Kako bi podržao svoju tezu o nekompatibilnosti liberalnih koncepata slobode i jednakosti, Evola koristi razliku između negativnih sloboda, to jest slobode pojedinca promatrane kroz nedostatak zapreka i prisile koje bi sputavale pojedinca i pozitivnih sloboda, to jest slobode promatrane kao set uvjeta koji pojedincu omogućuju da postigne svoj puni potencijal i vodi autonoman život. Negativna sloboda, sloboda koja ograničava državu u odnosu na pojedinca i pojedince ograničava međusobno za Evolu predstavlja kontradikciju pojmu jednakosti. „Tamo gdje postoji jednakost ne može postojati sloboda: to što postoji nije čista sloboda, već samo mnoge individualne, pripitomljene i mehanizirane slobode, u stanju recipročnog ograničenja“ (Evola, 2002:123). S druge strane, pozitivna sloboda za njega predstavlja čisti tip slobode budući da ona pojedincu daje moć samoostvarenja u skladu sa svojim mogućnostima i položaja unutar društvene hijerarhije to jest omogućuje *pojedincu* da postane apsolutna *osoba* (Ferraresi, 1987:122). Međutim, i između samih osoba postoji stratifikacija, to jest stupnjevanje njihove „osobnosti“ kao na zamišljenoj piramidi. Na vrhu takve zamišljene piramide nalazi se onaj tip osobe koju Evola naziva *apsolutnom osobom*, to jest osobom koja je potpuno ostvarena i predstavlja centar kojem teži čitav sustav. Apsolutna osoba na društvenoj ljestvici nalazi se na suprotnom polu u odnosu na pukog pojedinca kako je on prije bio opisan. Iz toga slijedi njegov zaključak kako ljudi mogu biti ili slobodni ili jednaki, to jest kako je između ta dva pojma postoji kontradikcija koju koristi kao još jedan od argumenata protiv liberalizma. Za njega liberalna sloboda predstavlja „bezličnu“ slobodu, to jest slobodu koja je samoj sebi svrha. U svijetu Tradicije, svatko pak ima „onakvu slobodu kakvu zaslužuje, koja se mjeri statusom i dignitetom osobe ili njegovom funkcijom, ne samo apstraktnom ili elementarnom činjenicom bivanja „ljudskim bićem“ ili „građaninom““ (Evola, 2002:122).

Uz jednakost i slobodu ni pojam bratstva nije izbjegao Evolinoj kritici. U ovom slučaju, pojam bratstva promatrat ću kroz pojam nacije, budući da ga je tako promatrao i sam Evola. Početna točka od koje Evola kreće je kako je u prema tradicionalističkom pogledu na svijet čovjek kao osoba uvijek stavljen prije skupine ili nacije, no to ne znači kako sam pojam nacije za tradicionaliste ima isključivo negativne konotacije (Evola, 2002:123). Nacija je u tradicionalističkom smislu dvojako shvaćena. S jedne strane, nacija je negativan pojam ako ju shvaćamo čisto kao skup pojedinaca povezanih apstraktnim društvenim ugovorom, političkim ili ekonomskim vezama. U suštini, utilitaristički pogled na naciju u suprotnosti je s tradicijom. Nacija

kao oruđe za stvaranje Države temeljene na tradicionalnim principima ili kao skup diferenciranih i ostvarenih osoba poželjna je pojava budući da bi prema tradicionalističkom pogledu svaka institucija trebala težiti omogućavanju potpunog ostvarenja i usavršavanja osoba (Evola, 2002:124). *Pojedinac* sam je manje vrijedan nego pojedinac koji pripada nekoj naciji i društvu, dok je pak pojedinac koji pripada naciji manje vrijedan nego ostvarena *osoba*. Isto tako, nacija je pojam nadređen pojmu društva budući da se unutar nacije može ostvariti vertikalna stratifikacija među osobama temeljem njihovog položaja unutar prirodne hijerarhije. Ako je nacija tako organizirana, bratstvo kao odnos između nadređenih i podređenih postaje moguće. Naime, prirodna dužnost nadređenih je da o podređenima skrbe, dok oni koji su podređeni mogu težiti ka svom ostvarenju znajući da o njima brine netko tko je prirodno superioran (Evola, 2002:124). Stanje u kojem postoji takva hijerarhija nadovezuje se i na Evolina prijašnja razmatranja o slobodi. Naime, u društvu koje je organizirano na temelju čvrstih hijerarhija, pojedinac postaje slobodan ako i kada djeluje unutar položaja koji mu je prirodno dodijeljen. Liberali bi takav svijet, svijet u kojem sam čin rođenja zacrta sudbinu pojedinca, zasigurno smatrali nepravednim, pa čak možda i zlim. Evola zastupa suprotan stav, smatrajući kako kaste ne mogu biti nepravedne budući da ljude svrstavaju na ono mjesto koje im je po njihovoj prirodi prikladno. Za njega samo rođenje nije nasumičan čin već na njega utječu nadnaravne sile poput karme koje imaju stvaran utjecaj na nečije životne prilike. “Rođenje tako, ne određuje prirodu, već priroda određuje rođenje” (Evola, 1969:91).

Takav napad na neke od temeljnih postavki liberalizma nastavljen je napadom na samu demokraciju. Prije sam ukratko opisao kako Evola zamišlja svijet Tradicije te iz tog opisa možemo vidjeti kako takvo društvo nikako ne bi bila demokratsko, egalitarno ili liberalno. Uz sve prije spomenute nedostatke liberalizma, Evola je liberalno demokratskim društvima zamjerao to što dovode do pojave oligarhija. Nastavljajući se na Michelsonov željezni zakon oligarhije, Evola ističe kako demokratska društva imaju tendenciju da usprkos svim garancijama slobodnih i poštenih izbora stvarna vlast gotovo uvijek završi u rukama male skupine pojedinaca koje, iako demokratski izabrane, naposljetku postaju neovisne o masama koje su ih dovele na vlast (Evola, 2003:139).

Zanimljivo je istaknuti kako Evola nije bio neprijateljski nastrojen prema liberalnim i demokratskim društvima isključivo zbog njihove suprotstavljenosti čvrstim hijerarhijama i svemu

tradicionalnom, već i zbog činjenice kako takva društva često stvaraju uvjete za pojavu totalitarizama. No prije totalitarizma, liberalizam omogućuje i pojavu despotizma kojeg Evola dijeli na tri tipa - bonapartizam, makijavelizam i elitizam. Prema Evoli, liberalna društva zbog svojih temeljnih vrijednosti najčešće omogućuju pojavu despotizma bonapartističkog tipa. Pojmom bonapartizma označava situaciju u kojoj mala skupina ili samo jedan pojedinac koji su uglavnom demokratski izabrani za sebe prisvajaju apsolutnu vlast. To čine pod krinkom brige za narod, predstavljajući se kao “volja nacije, diktatura proletarijata ili volja Revolucije” (Evola, 2002:139). Činjenica da su demokratski izabrani u liberalnim državama daje im legitimitet za takvo prisvajanje vlasti budući da je mandat dan od naroda za liberale ultimativni i jedini potreban izvor legitimnosti za nekog vladara, za razliku od društava Tradicije u kojima je legitimnost temeljena na božanskoj inspiraciji (Evola, 2002:140). Liberalne, horizontalno organizirane nacije, osim što omogućuju daljnje širenje liberalnih, demokratskih i općenito anti-tradicionalnih stajališta, omogućuju i pojavu totalitarne države. Iz dosad napisanog bilo bi očekivano zaključiti kako bi Evola svakako bio pobornik totalitarnih država, no zasad je bitno napomenuti kako on to nije bio. Evola je bio zagovornik *organske* države, o čemu će biti riječ kasnije u ovom radu. Ipak, smatram kako je potrebno ukratko objasniti njegovo protivljenje totalitarizmu. Sljedeći svoju naturalističku filozofiju, Evola je smatrao kako ljudi teže snažnom vodstvu i zaštiti koju u slobodarskim društvima ne mogu ostvariti. Istovremeno, zbog svoje dekadencije i unutrašnjih kontradikcija o kojima je u ovom radu već bilo riječi, takva društva sklona su krizama. Logički slijed misli nalaže kako pojedinci u takvim situacijama traže zaštitu te ju pronalaze u obliku totalitarnih ideologija i posljedično totalitarne države. Događaji čiji je Evola bio suvremenik – građanski rat u Rusiji nakon zaključivanja mira u Brest - Litovsku, uspon fašizma u Italiji nakon završetka Prvog svjetskog rata i krizne godine u Njemačkoj za vrijeme Weimarske republike zasigurno su utjecali na njegovo prihvaćanje takvih stavova. Problem s totalitarizmom je taj što je on anorganski, to jest djeluje kao mehaničko odgađanje kolapsa. Totalitarizam izvana nameće ideologiju kako bi u nekom društvu sačuvao red i stabilnost. Između ostalog, totalitarizam nameće uniformnost te tako pomalo paradoksalno nameće i neku vrstu jednakosti i onemogućuje razvitak osoba kakav je Evola zagovarao, briše granice između privatne i javne sfere te zahtijeva potpunu poslušnost što je protivno životu u skladu s Tradicijom (Evola, 2002:134). Herojski čovjek svijeta Tradicije, to jest potpuno ostvarena osoba, nije poslušna nikome osim zakonima Tradicije i božanski nadahnutom vladaru. U konačnici za Evolu su totalitarne diktature, iako su mu očito bliže

nego liberalne demokracije, samo još jedan od simptoma odmicanja od prirodnog stanja. Liberalizam je u tom slijedu događaja prethodnica totalitarizma, iako i jedno i drugo uređenje imaju za cilj subverziju osobe stapajući ju u amorfnu masu pojedinaca.

„Liberalizam i individualizam igrali su puku ulogu instrumenata u sveopćem planu subverzije svijeta, kojoj su otvorili brane. Od najveće je važnosti prepoznati kontinuitet struje koja je generirala razne političke, antitradicionalne forme koje danas djeluju u kaosu političkih stranaka: liberalizam, konstitucionalizam, parlamentarna demokracija, socijalizam, radikalizam i u konačnici komunizam i sovjetizam u povijesti su se pojavili kao stadiji ili kao međusobno povezani stupnjevi iste bolesti. Bez Francuske revolucije i liberalizma, konstitucionalizam i demokracija ne bi postojali; bez demokracije i njoj pripadajuće buržajske i kapitalističke civilizacije Trećeg staleža, socijalizam i demagoški nacionalizam ne bi postojali; bez temelja koje je udario socijalizam, ne bismo svjedočili usponu radikalizma i komunizma ni u njegovoj radikalnoj ni u proletersko – internacionalističkoj verziji“ (Evola, 2002:129-130).

Kao i drugi kritičari liberalizma svog vremena, neovisno o njihovoj orijentaciji, lijevoj ili desnoj, Evola je velik dio svoje kritike liberalizma uputio na račun liberalne ekonomske misli i kapitalizma. Prirodu gospodarstva kakvo je postojalo u kapitalističkim društvima dvadesetog stoljeća Evola opisuje pojmom *demonški* te to čini na sljedeći način:

„...sav taj „napredak“ bio je postignut gotovo isključivo u terminima ekonomskih interesa, do te mjere da je taj interes nadjačao sve druge. Danas je moguće govoriti o *demonškoj prirodi ekonomije* zbog toga što je u životu pojedinca i kolektivnom životu zajednice upravo ekonomski faktor najvažniji, najstvarniji i odlučujući. Štoviše, tendenciju da se svaka vrijednost i interes podredi gospodarskom interesu zapadni čovjek ne smatra aberacijom bez presedana, već kao nešto normalno i prirodno, ..., kao nešto što mora biti prihvaćeno, željeno, razvijano i hvaljeno“ (Evola, 2002:146).

Situacija u kojoj gospodarski interesi trgovačke ili buržajske klase nadjačaju prirodnu hijerarhiju u izričitom je sukobu sa bilo kakvim društvom koje živi u skladu s Tradicijom. Kapitalizam i liberalna ekonomija za sobom nužno vode materijalizam koji u tom slučaju nadjačava ljudsku vezu s nečim metafizičkim čime se postiže jednak učinak kao i u materijalističkim i ateističkim komunističkim režimima. I jedna i druga materijalistička opcija, ona liberalna i ona komunistička, napredak mjere u kvartalima, fiskalnim razdobljima, grafovima gospodarskog rasta ili razvitkom

raznih novih tehnologija te kroz ekonomske pojmove definiraju stvari za koje vrijedi živjeti i umrijeti (Evola, 2002:147). Razvoj i vrijednost čitavih kultura, društava i nacija često se procjenjuju ovisno o stopi gospodarskog i industrijskog razvoja koje su te kulture, društva i nacije ostvarile. Za Evolu život proživljen u svrhu postizanja ugodnog života građanske srednje klase ili pak s druge strane besklasnog društva jednostavno nije vrijedan življenja. Isto tako, sukob između buržuja i proletera nikako nije civilizacijska borba već obje opcije predstavljaju dvije različite grane istog puta prema dolje. Pojedinac je u tom slučaju potpuno podređen potrebama gospodarstva te se smanjuje njegov prostor u kojem može djelovati autonomno i razvijati vrline koje bi jedna tradicionalna osoba trebala posjedovati. Vjerojatno još gore od svega navedenog je činjenica da kapitalizam i liberalna ekonomija jednako kao i komunizam narušavaju hijerarhije. Trgovina i obrtništvo bile su, a uglavnom i ostale, neke od djelatnosti koje olakšavaju socijalnu mobilnost pojedinca i omogućuju mu da postane pripadnik neke više klase kojoj nije pripadao rođenjem. Komunisti pak hijerarhije narušavaju još izravnije i drastičnije u svrhu svog cilja postizanja besklasnog društva međusobno apsolutno jednakih pojedinaca. Iz svega toga slijedi kako se osoba koja želi živjeti u skladu s Tradicijom mora suprotstavljati i jednoj i drugoj materijalističkoj opciji. Gospodarstvo nikako nije ni cilj, ni sudbina već isključivo sredstvo. Ako je korisnost jedino mjerilo napretka i prosperiteta te cilj sam po sebi, sve vrijednosti kojima bi neka civilizacija trebala težiti odbačene su i postaje ih sve teže dostići. Pozivajući se na Hegela i njegovu tvrdnju kako „Sreću nije moguće pronaći u povijesti svijeta (u smislu materijalnog komfora i društvenog prosperiteta); čak i poneki periodi sreće tu i tamo su kao bijele stranice“ (Evola, 2002:159), Evola ističe kako stvarne kvalitete jedne osobe, upravo one kvalitete koje osobu čine osobom, dolaze do izričaja u teškim i kriznim vremenima. U takvim vremenima osoba može pokazati od čega joj je sačinjen karakter i tako se diferencirati od drugih na osnovi toga kako se sa teškim vremenima i izazovima nosi. Potrošačko društvo liberalnih država onemogućuje ili barem smanjuje učestalost takvih situacija čime pojedincu oduzima put do duhovnog ispunjenja. *Homo economicus* kako ga opisuje klasična ekonomska misao, to jest onaj koji racionalno sagledava situaciju i planira svoje postupke nakon provedene analize troškova i dobitaka za Evolu predstavlja pojedinca na nižoj razini postojanja, to jest pojedinca koji bi svakoj civilizaciji koja je prethodila ovoj modernoj bio smatran inferiornim (Evola, 2002:148). Modernom načinu pogleda na rad i želji za materijalnim prosperitetom Evola suprotstavlja tomističke i luteranske poglede prema kojima rad nije bio sam sebi svrha već isključivo mehanizam za postizanje životnog standarda kojeg bi

pojedinaac određenog društvenog sloja mogao očekivati. Nakon što bi taj standard bio postignut, sav suvišan rad bio bi besmislen budući da bi tom pojedincu oduzimao vrijeme koje bi se moglo bolje iskoristiti u svrhe razvoja duhovnih kvaliteta tog pojedinca ili tom pojedincu omogućiti da teži herojskim djelima. „Rad ne bi trebao vezati čovjeka, već osloboditi ga i omogućiti mu ostvarenje drugih, bitnijih interesa, nakon što su potrebe egzistencije bile zadovoljene“ (Evola, 2002: 151-152).

Baš kao i Ernst Jünger, Evola je smatrao kako su herojska djela, posebice ona počinjena u ratu, jedan od načina na koje se osoba može aktualizirati. Ipak, moderan svijet pojedincima uskraćuje tu mogućnost te su tako liberalni anti-militarizam i pacifizam postale još dvije točke koje je Evola iskoristio u sklopu svog općeg napada na liberalizam. U sklopu ovog rada već je bilo riječi o tome što Evola misli o trgovačkoj klasi te širenju utjecaja buržoazije. Sa širenjem liberalnih vrijednosti došlo je do napada na pojam militarizma te je rat postao nešto što bi države trebale izbjegavati. No ipak i liberalne države ratuju, a ratovale su i u Evolino vrijeme. Evola je smatrao kako je liberalna ideologija u tom smislu licemjerna, skrivajući se iza koncepata poput „pravednog rata“. Za njega ratovi koje vode liberalne demokracije nisu ništa drugo nego način za održavanje zapadne gospodarske hegemonije koja buržujkim društvima omogućuje život u materijalnom blagostanju o kojem je bilo riječi u prijašnjem odlomku što svakako ima sličnosti s nekim suvremenim kritikama liberalizma, posebice onima koji liberalizam kritiziraju s ljevice. Takvo je stanje na modernom zapadu odgovorno za propast ratnika kao zasebne društvene skupine. Naime, Evola pravi razliku između klase ratnike i klase vojnika pri čemu vojnici predstavljaju vojnike profesionalce, one koji su plaćeni da ratuju, dok ratnici simboliziraju klasične ratničke skupine poput vitezova i aristokracije kojima je rat bio dužnost a koji su ujedno zauzimali i državničke te političke funkcije (Evola, 2002:170). Za njega je odvajanje vojnih i političkih funkcija te podređivanje vojske civilnim vlastima još jedan od pokazatelja udaljavanja od normalnosti. Ako nacija u klasičnom smislu nije adekvatan okvir za stvaranje veza među osobama, „*Männerbund*“, to jest vrsta povezanosti koja se javlja među ratnicima temeljena na višim vrijednostima poput odanosti i časti to svakako može biti. Primjeri koje Evola daje za takve skupine su razni, no njegov ideal predstavlja njemački red teutonskih vitezova. No države koje slijede liberalnu ideologiju jednostavno nemaju potrebu za takvim višim vrijednostima. Prije sam pokazao kako su za Evolu ugodnost i izbjegavanje teških vremena u kojima se takve vrijednosti ispoljavaju ciljevi modernih društava. Ratovi, ako se i vode, često se vode pod pretenzijom kako se oni moraju voditi da bi se

očuvao mir te se samim time i javlja odbojnost prema ratnicima i militarističkim društvima budući da oni ugrožavaju liberalne aspiracije ka materijalnom prosperitetu. Ovdje do izražaja dolazi još jedna od unutarnjih kontradikcija liberalizma na koju Evola ukazuje. Drugi svjetski rat trebao je biti „rat protiv rata“, to jest prikazan je kao konačan trijumf želje za mirnom koegzistencijom nad militarizmom pruskog tipa i imperijalizmom. Nedugo nakon završetka tog rata, započeo je Hladni rat te su se nominalno miroljubive liberalne države počele naoružavati kako bi se zaštitile od novog protivnika kojeg su identificirale u komunizmu i prijetnji od proleterskih revolucija kakve su se odvijale diljem Europe u razdoblju neposredno nakon završetka prvog od dvaju svjetskih ratova. Iako su bile stvorene organizacije poput Ujedinjenih naroda koje su trebale garantirati vječni mir, surova realnost ostala je takva da jedino fizička sila i prijetnja Trećim svjetskim ratom može zaustaviti kolaps i nestanak liberalne ideologije, čime su se liberalne države našle u kontradiktornoj situaciji (Evola, 2002:175).

„Ideal za te demokracije bio bi kada bi našli nekoga tko bi ratovao umjesto njih, kao njihovi „vojnici“, dok bi se one ograničile na potporu oružjem, municijom, financiranjem i dobro prokušanom propagandom koja bi koristila slogane poput „obrane slobodnog svijeta“ i „obrane civilizacije““ (Evola, 2002:175).

Ističe kako se u toj situaciji pojedinci moraju boriti iako narativ koji im je cijelo vrijeme nametan nalaže kako je rat ultimativno zlo. Liberalne političke elite, mediji i obrazovni sustav udruženi su u „ratu protiv rata“ koji neizbježno narušava moral onih koji su zapravo prisiljeni boriti se. U konačnici, sama priroda modernog rata nešto je potpuno drugačije od onoga na što je čovjek dosad bio naviknuo. Moderni rat je rat strojeva protiv drugih strojeva, sukob tehnologije protiv tehnologije sa dodatnom prijetnjom uništenja na globalnoj razini u obliku nuklearnog oružja. U takvom ratu prostor za herojska djela koja bi osobu uzdigla na neku višu razinu postojanja znatno je sužen budući da su sudionici modernih sukoba samo metaforički kotačići i dijelovi puno većeg stroja (Evola, 2002:176).

4. PROTIV MODERNOG SVIJETA - EVOLINA IDEJA ORGANSKE DRŽAVE I DIFERENCIRANE OSOBE

U prvom dijelu cilj mi je bio ukratko prikazati metafizičke postavke svijeta Tradicije dok sam u drugom dijelu prikazao neke od realnih kritika koje Evola upućuje liberalima i modernom svijetu s kojim ih poistovjećuje. U ovom dijelu rada prikazat ću pak načine na koje Evola smatra da bi

se trebalo urediti društvo koje će raskrstiti s onim modernim te nastati iz njegovog kolapsa te pokazati do koje se mjere njegovi stavove razlikuju od stavova klasičnih fašista čime ću nastojati opravdati jednu od svojih teza iznesenih u uvodnom dijelu ovog rada. Prvo ću prikazati Evolin koncept *organske države*, to jest načina na koji je Julius Evola zamislio da bi država koja je u skladu s Tradicijom trebala biti ustrojena, prvenstveno gledano kroz osobu vladara. Nakon toga prikazat ću dva tipa diferenciranih osoba kojima se Evola obraća u svojim djelima. Naposljetku ću ukratko prikazati Evolinu ideju europskog ujedinjenja kao mogućeg puta povratka europskog kontinenta Tradiciji.

Prije sam pokazao kako je za Evolu totalitarna država jedna od pojava koju omogućuje liberalizam. U anomičnom i anarhičnom stanju krize liberalizma, mase se okreću totalitarnim ideologijama kako bi u svoje živote vratile red i neku vrstu smisla. Vrlo je bitno naglasiti upravo tu činjenicu kako totalitarne države nastaju na temelju nekakve ideologije. U slučaju marksizma, za Evolu to predstavlja totalnu subverziju prirodnog poretka budući kako marksizam nastaje i svoje korijenje vuče iz perioda i tekovina Francuske revolucije. S druge strane, fašizam, iako nije po svojoj prirodi subverzivan kao što je to slučaj u pitanju marksizma, opet posjeduje taj masovni, plebejski karakter koji se izražava kroz fašistički stranački pokret i pokušaj integracije nacije i njeno povezivanje s državom što barem u talijanskom slučaju predstavlja čisti oblik statolatrije (Rees, 1990:119). U svojim spisima objavljenim nakon Drugog svjetskog rata Evola se nekoliko puta distancirao od pojma fašizma i identifikacije s fašizmom. Fašizam je za njega svakako predstavljao restorativan pokret, to jest pokret koji se borio protiv svjetskih trendova subverzije normalnog i tradicionalnog, ali i fašizam je imao svojih grešaka. Stoga, Evola predlaže kako se u fašističkim i nacional socijalističkim ideologijama moraju identificirati oni stavovi koji imaju vrijednost i koje valja braniti neovisno o njihovoj povezanosti s fašističkim ili nacističkim pokretom (Evola, 2013:19-20). Ono što Evola predlaže u potpunoj je suprotnosti s bilo kakvom državom nastalom na temelju masa kojima se vlada. Kao kontrast i liberalnoj demokraciji i totalitarizmima fašističkog i marksističkog svjetonazora, Evola predlaže koncept *organske države*. Organska država, to jest pogled na državu kao na živi organizam u svojim korijenima seže još u vremena antičke Grčke i Platona. Prema toj teoriji, pojedinci koji čine neku državu ili naciju funkcioniraju kao što funkcioniraju organi u ljudskom tijelu. Najveću popularnost ta teorija imala je u 19. stoljeću kada su na nju utjecali mislioci poput Johanna

Gottfrieda Herdera, Emilea Durkheima ili Augustea Comtea te su takav pogled na svijet kasnije često preuzimali fašisti (MacLay, 1990).

Uz sve prije spomenute mane prisutne kod totalitarizma, Evola ističe kako je sam pojam totalitarizma korišten kao oružje od strane pobornika demokracije i liberalizma, to jest oni ga koriste kako bi u startu diskreditirali neku suprotstavljenu poziciju. Slično je i s pojmom fašizma, to jest taj pojam je nakon Drugog svjetskog rata gotovo pa u potpunosti izgubio svoje izvorno značenje. Fašističkim se opisuju razne stvari od feminističkog pokreta, pripadnika demokratske ili republikanske stranke u Sjedinjenim Američkim Državama pa sve do suvremene komunističke Kine, iako se u ovom posljednjem slučaju možda zaista i može pronaći nešto zajedničko s fašizmom. Kako bi se izvukao iz takvih besmislenih i kružnih polemika, Evola koristi pojam *organske države* koja za razliku od totalitarizma kakav je on bio u fašističkom obliku nije pojava koja izvire u modernom svijetu niti je vezana za bilo koju od ideologija na kakvima se totalitarni režimi inače temelje. Kako bismo razumjeli što točno organska država jest, moramo se prisjetiti karakteristika svijeta Tradicije kakve ih je Evola opisao u *Pobuni protiv modernog svijeta*. Jedna od karakteristika takvih država je ta da one imaju centar. Centar u metafizičkom smislu predstavlja točku oko koje je organiziran život i koja daje smisao samom postojanju takve države, a centar je personificiran u osobi vladara. Taj vladar božanski je inspiriran te uz svjetovnu funkciju vladara ratnika vrši i svećeničku funkciju, baš kao što su i carevi drevnog Rima uz titulu *Imperatora* nosili i svećeničku titulu *Pontifex Maximusa* (Evola, 1969:7-8). Uz drevni Rim, Evola primjere takvog uređenja društva pronalazi u mnogim civilizacijama antike od nordijskih plemenskih zajednica, faraonskog Egipta, grčkih mitoloških junaka pa sve do careva Svetog rimskog carstva zaključno sa carem Fridrikom II koji je vladao u 13. stoljeću i bio je posljednji od njemačkih careva koji se ozbiljno suprotstavio autoritetu Pape u Rimu u jeku sukoba između Gvelfa i Gibelina. Vlast takvog vladara jest apsolutna, no priroda poslušnosti u organskoj državi različita je od prirode poslušnosti u totalitarnim režimima ili liberalnim demokracijama. Poslušnost vladajućima u demokracijama temeljena je na korisnosti i zajedničkom priznavanju autoriteta najčešće danog izborima dok je u totalitarnoj državi temeljena na izvanjskom nametanju autoriteta i zahtjevima za poslušnošću pod prijetnjom fizičkog nasilja. U organskoj državi ne postoji društveni ugovor. Kod organske države nije prisutno štovanje države, što čini još jednu razliku između totalitarne i organske države. Jedna od ključnih značajki talijanskog fašizma bila je priznavanje apsolutnog autoriteta države od čega i

dolazi sam pojam totalitarizma (Payne, 2003:121). S druge strane, u organskoj državi nije prisutno ni ono što Evola naziva „sociolatrijom“, to jest stanje karakteristično za demokratska društva koje na utilitarističkoj osnovi zahtijeva altruizam i požrtvovnost pojedinaca u svrhu većeg dobra i prosperiteta tog društva (Evola, 2002:137). U organskoj državi glavna je ideja sinergije, to jest ideja različiti dijelovi i kaste unutar nekog društva priznaju autoritet vladara zbog stvarne vjere u njegovu metafizičku superiornost i božansku nadahnutost (Evola, 2002:134). Do pojave demokracije, zajednička karakteristika gotovo svih monarhija bila je upravo vjera u vladara koji ima božanski blagoslov da vlada. Takvo stanje prisutno je u kršćanskim kao i u orijentalnim državama pred modernog doba, s time da ovdje pojam modernog doba koristim u klasičnom historiografskom smislu različitom od pojma moderne kako ju razumije Evola.

Još jedan aspekt u kojem se organska država razlikuje od totalitarne ili liberalne države je pitanje postojanje stranaka ili partija. Evola ističe kako sam pojam stranke ili partije znači dio neke cjeline. Iz toga proizlazi njegova teza kako pojam jednostranačke države predstavlja „ili kontradikciju ili aberaciju, kao da jedna frakcija želi biti cjelina ili dominirati čitavim sistemom“ (Evola, 2002:137). Stranke kao pojam dio su i naslijeđe parlamentarno demokratskih sustava. Funkcija stranaka je da zastupaju jednu vrstu interesa ili jednu skupinu unutar društva nasuprot druge vrste interesa ili druge društvene skupine. U parlamentarnim demokracijama pretpostavka je da su i jedna i druga od tih stranaka te interesi ili skupine koje one zastupaju legitimni i jednaki, barem ako izuzmemo ekstremne slučajeve. Ako bi pak jedna stranka mogla savršeno zastupati interese apsolutno svih društvenih skupina na sveopće zadovoljstvo, tada potrebe za strankama ne bi ni bilo. Takvo stanje Evola ima na umu kada opisuje poredak idealne organske države. Ono u čemu je totalitarizam po njemu pogriješio je bilo to što je kroz jednostranački sistem pokušao stvoriti svojevrsnu državu unutar države u kojoj je stranka izuzeta iz cjeline. Organska država je anti stranačka, to jest ne vlada stranka već društvena elita, politička kasta koja „ne stvara Državu unutar Države, već jača ključne pozicije Države; ne brani svoju partikularnu ideologiju već utjelovljuje na impersonalan način čistu ideju Države.“ (Evola, 2002:138).

U svojoj kritici liberalizma, Evola je kao što je već bilo prikazano kritizirao i ekonomski liberalizam te kapitalistički način proizvodnje. Jedan od zadataka njegove ideje organske države

taj je i da u ekonomsku sferu vrati uvjete normalnosti kakvi su karakteristični za tradicionalna društva. Iako je odbio fašističku jednostranačku državu, organska država kakvu je Evola zamislio ipak ima dodira s fašističkim načinom organizacije gospodarstva, to jest korporativizmom - društvom u kojem bi radnici bili podijeljeni u korporacije, udruženja istih zanimanja koja su organizacijski podređeni državi. Istovremeno bi ta korporativna udruženja predstavljala tijela kroz koja bi radnici bili politički i gospodarski zastupani (Britannica.com, 2021). Osvrćući se na postojeće stanje, zaključuje kako je nemoguće očekivati da će se „demonški“ sustav kakav je nastao zahvaljujući ekonomskom liberalizmu reformirati sam od sebe. Potreban je izvanjski pritisak kako bi se sustav reformirao, a jedino država je ta koja takav pritisak može napraviti budući da Država predstavlja viši ideal, a ono političko uvijek mora imati prednost nad onim ekonomskim ili čak socioekonomskim (Evola, 2002:196). Veliki monopoli, bankarski sektor i radnički sindikati ne mogu biti stavljeni pod kontrolu iznutra već je zadatak organske države da to učini izvanjski. Evola smatra kako bi moderna država koja je ispravno vođena imala mogućnost postići uspjeh čak i protiv najvećih kompanija budući da bi bojkot ili povećana regulacija poslovanja neke kompanije od strane države, bez obzira na njenu veličinu, morala prisiliti tu kompaniju da odustane od degenerativnih poslovnih praksi koje djeluju u svrhu subverzije prirodnog poretka. Naravno, iz toga slijedi kako je takvo stanje nemoguće postići u liberalnim demokracijama, budući da su interesni savezi između političkih i gospodarskih elita tamo neizbježni i teško ih je suzbiti (Evola, 2002:200).

Prvi korak ka normalizaciji gospodarske sfere Evola identificira u potrebi za eliminacijom klasnog sustava kojeg Evola naziva klasizmom. Društvo podijeljeno na klase za njega je karakteristika modernog buržuskog svijeta i još jedna od katastrofalnih posljedica Francuske revolucije. Društvo podijeljeno na klase ne može razviti sinergiju kakva je potrebna za ostvarenje organske države budući da takva država funkcionira na međusobnom suprotstavljanju ekonomski diferenciranih klasa. Inspiraciju za rješenje tog problema Evola pronalazi u srednjovjekovnim korporacijama i gildama (Evola, 2002:197). Korporacije osobi trebaju dati osjećaj pripadnosti različit od osjećaja pripadnosti kojeg osoba osjeća prema svojoj društvenoj klasi. Korporacije i gilde udruženja su slobodnih osoba koje obavljaju neku vrstu gospodarske djelatnosti, najčešće su u pitanju obrti i zanati. Kroz članstvo u korporaciji osoba može usavršavati svoje umijeće obavljanja nekog posla ili izrade nekog predmeta te tako osjećati ponos i ostvariti se kao vrsni majstor. Prije je bilo riječi o tome kako je samoostvarenje jedna od karakteristika *osobe* nasuprot

pojedince iz čega slijedi kako bi korporacije unutar organske države vršile još jednu društveno korisnu funkciju. Još jednom je potrebno naglasiti kako se osoba od pojedinca razlikuje prvenstveno po svojim duhovnim i fizičkim kvalitetama kao i svojom individualnošću koja se naglašava kroz samoostvarenje dok pojedinac predstavlja samo jedinku unutar neke amorfne mase ljudi. Unutar klasa kako ih poznaje moderna država javljaju se sukobi vezani za pitanje vlasništva nad sredstvima za proizvodnju ili posjeda kapitala. U korporacijama podijeljenima po vrsti zanimanja takvi sukobi ne bi bili mogući budući da svi članovi korporacije rade kako bi postigli isti cilj te se s tom korporacijom mogu lakše identificirati nego s klasom koja je puno širi i raznovrsniji pojam (Evola, 2002:198). Iako je fašistički režim u Italiji probao uvesti korporativistički sustav koji bi omogućio ukidanje društvenih klasa, Evola u toj implementaciji pronalazi nekoliko problema zbog kojih sustav nije mogao funkcionirati onako kako je bio zamišljen. Dva najveća problema koja ističe su nastavak postojanja radničkih sindikata te postojanje privatnog vlasništva nad kompanijama (Evola, 2002:198). Fašistički korporativizam tako je ostao samo napola implementiran te korijenski sukob nije bio razriješen. Zbog nastavka postojanja radničkih sindikata i upraviteljskog kadra unutar poduzeća nije bilo moguće ostvariti sinergiju i osjećaj zajedništva kakav bi se unutar korporacije trebao očekivati. Temeljna motivacija radnika tako je i dalje ostala borba za većim nadnicama uz što manje obavljenog rada dok je temeljna motivacija menadžerskog kadra ostala želja za što većim profitom uz što manje troškove.

„Stoga, osnovni uvjeti za obnovu normalnih uvjeta su, s jedne strane, *deproleterizacija* radnika i, s druge strane, eliminacija najgore vrste kapitalista, onoga koji je parazitski primatelj profita i dividendi i koji ostaje potpuno izvan produktivnog procesa“ (Evola, 2002:199).

Možemo zaključiti kako bi u korporativnom sustavu kakav bi postojao unutar organske države kapitalist trebao predstavljati vođu koji je involviran u rad svojih podređenih a ne samo distanciranog vlasnika ili investitora koji živi od profita kojeg radnici stvaraju u njegovo ime. Još jedna zapreka na putu prema organskoj državi koju Evola identificira je masovan karakter modernih industrija. Naime, antičke i srednjovjekovne korporacije i gilde bile su udruženja temeljena na pripadnosti određenoj struci te se je u takvim uvjetima umijeće vrhunskih majstora moglo doći do izražaja. Mase industrijskih radnika u velikim postrojenjima kakva su bila karakteristična za period 20. stoljeća izgubile su takav majstorski karakter s pojavom linije za

proizvodnju. Rješenje tog problema predloženo je kroz sudjelovanje radnika u vlasništvu firme s ciljem da taj radnik jednog dana može postati vlasnik svog vlastitog obrta čime bi se još jednog pojedinca „deproleteriziralo“ (Evola, 2002:200). Nakon što je normativno opisao svoju viziju organske države, Evola je opisao i svoju sliku ideje europskog ujedinjenja. U tom slučaju Evola svoju ideju organske države samo prenosi na višu, paneuropsku razinu smatrajući kako je Europa njegovog vremena mogla postati treći blok između liberalnog zapada i komunističkog istoka. Vrijeme Hladnog rata za Europu je simboliziralo vrijeme podjele i smještaja između dvaju velikih blokova. Iako je podržavao stvaranje Europske ekonomske zajednice, Evola je bio razočaran njenim prvenstveno gospodarskim karakterom i manjkom političke dimenzije koja bi mogla takav projekt europskog ujedinjenja pretvoriti u organsku državu (Evola, 2002:238). Kritičari europskog projekta poput Wolfganga Streecka ističu kako se takvo stanje nastavlja i danas, to jest da je Europska unija prvenstveno tržišni projekt na periferiji američkog imperija, u službi „...globalne klase (Ralph Dahrendorph) i njenih međunarodnih financijskih institucija“ (Cipek, 2022:181). Nadalje, u svojim djelima Evola je istaknuo kako zamišljeni projekt europskog ujedinjenja nema previše uporišta u povijesnim događajima te kako za takvo nešto jednostavno ne postoje ni realni ni spiritualni preduvjeti. Adolf Hitler i nacizam predstavljali su takav pokušaj ujedinjenja Europe dok je njemački SS predstavljao oblik „*männerbunda*“ i paneuropske borbe protiv komunizma (Evola, 2002:245).

Do sad sam u ovom radu opisao različite pojave u kojima Evola vidi subverziju prirodnog stanja te degenerativne aspekte modernog svijeta. Iako velik dio svojih djela Evola posvećuje dijagnostici problema modernog svijeta, on se ne zaustavlja na tome već daje preporuke o tome kako bi se protiv takvog stanja trebalo boriti, kao što je vidljivo iz njegovog koncepta organske države. Jasno je da takva anti-liberalna, anti-demokratska i anti-egalitarna država ne može nastati sama od sebe, već je potrebna određena vrsta osobe koja bi bila spremna podnijeti žrtvu i započeti stvarnu pobunu protiv modernog svijeta, što je u skladu s prije naglašenim stavom kako je osoba superiorna čak i državi.

„Ovdje je princip koji bi morao biti apsolutno jasan danas više nego ikad: kada bi neka država posjedovala politički ili društveni sustav koji bi se, u teoriji, računao kao najsavršeniji, ali bi ljudska supstanca od koje je sačinjena bila pokvarena, tada bi se ta država prije ili kasnije srozala

na razinu najnižih društava, dok bi onaj narod ili rasa koji su sposobni stvoriti prave ljude, ljude ispravnih osjećaja i sigurnog instinkta dosegli visoku razinu civilizacije i ostali bi stajati čak i pred najkatastrofalnijim izazovima čak i ako njihov politički sustav ne bi bio savršen“ (Evola, 2017:27)

Evola za takve ljude koristi nazive *diferencirane osobe* ili *duhovnog aristokrata* te se ta dva pojma provlače kroz većinu njegovih djela i koriste se uglavnom kao sinonimi. Za potrebe ovog rada koristit ću pojam *diferencirane osobe* te ću prikazati dva tipa diferenciranih osoba koje Evola u svojim radovima identificira to jest dva načina na koja se borba protiv modernog svijeta može manifestirati.

Prvi tip diferencirane osobe odnosi se na one koji još vjeruju u borbu i ne predaju se makar se sve činilo izgubljenim i svaka realna promjena u smjeru tradicije nemogućom (Evola, 2003:9). Na nekim drugim mjestima opis koji bi najviše odgovarao takvoj skupini osoba bio bi opis reakcionara. Sam Evola koristio je pojam reakcionara i s tim pojmom se identificirao, uz neke dodatne napomene. Naime, sam pojam reakcije podrazumijeva manjak inicijative te je onaj koji reagira u nekakvoj zamišljenoj igri uvijek drugi, to jest ovisi o potezima svoga protivnika. Svako njegovo djelovanje je defenzivno. Reakcija kakvu priželjkuje Evola agresivna je i radikalna, prvenstveno ofenzivnog karaktera. Ako je još moguće boriti se protiv modernog svijeta, onda budućnost pripada „onima koji imaju hrabrosti prigrliti radikalizam 'apsolutnih negacija“ (Evola, 2002:102). Defenzivan stav prema Moderni i negativnim pojavama koje Evola opisuje nije urodio plodom u slučaju takozvane konzervativne revolucije u Njemačkoj te je stoga razumljivo kako je Evola zagovarao drugačiji pristup borbi protiv subverzivnih utjecaja modernog svijeta i liberalizma. Još jedan faktor koji je utjecao na takav pristup je taj što konzervativni pokret po samoj definiciji ima za cilj nešto sačuvati. Kao što je već u ovom radu bilo prikazano, za Evolu u modernom svijetu, barem onom kakvim je on postao nakon 1789., nema gotovo ništa što je vrijedno čuvanja. Ako je pak povratak Tradiciji nemoguć a održavanje statusa quo nepoželjno, takvoj borbenoj skupini diferenciranih ljudi preostaje jedino uzeti inicijativu i krenuti u napad kako bi doprinijeli rušenju sadašnjeg sustava s nadom kako će iz kolapsa proizaći situacija povoljna za povratak normalnosti (Evola, 2003:6). „To nije pitanje sukobljavanja i polemiziranja, nego je pitanje dizanja svega u zrak“ jedna je Evolina izjava koja sažima njegov stav u toj kasnijoj fazi njegovog stvaralaštva (Rees, 1990:119).

Drugi tip diferencirane osobe pojavljuje se u njegovom posljednjem velikom djelu, *Jahati tigra* iz 1963. godine te iz njega možemo vidjeti kako se Evolin stav prema mogućnosti promjene stanja u kojem živimo mijenjao kroz godine. Jedna od glavnih tematika te knjige je pitanje nihilizma koje je obuzelo zapadno društvo. Pozivajući se na Dostojevskog i na samog Nietzschea, Evola suvremeni europski nihilizam definira citirajući Nietzscheovu tvrdnju kako je “Bog mrtav”, opisujući takvo stanje kao stanje u kojem je moderan čovjek izgubio moralni kompas te sada besciljno luta u potrazi za ispunjenjem i smislom, lišen svake povezanosti s tradicijom i vrijednostima koje su ga prije definirale (Evola, 2003:16). Evolin je cilj opisati načine na koje se osoba može oduprijeti tom nihilizmu. Nije svaka diferencirana osoba predodređena za borbu. Neki od njih imaju mogućnost duhovno se udaljiti od modernog svijeta. Takav koncept Evola naziva *apoliteia*. Budući da u modernom svijetu ne postoji ništa vrijedno branjenja, a u nemogućnosti ostvarenja organske države, ovom tipu diferencirane osobe ostaje taktika povlačenja u sebe i odustajanja od svakog pokušaja utjecanja na politiku kakva postoji unutar demokratskih okvira (Evola, 2003:174). Ipak, to ne znači da se takva osoba ne bi smjela baviti svakodnevnom politikom dok god ona priznaje kako u modernoj koncepciji politike ne postoji ništa vrijedno zastupanja. Prije je bilo riječi o tome kako je za apsolutnu osobu vrlo važna mogućnost samoostvarenja. Ako osoba svoje ostvarenje može postići u politici, čak i onoj demokratskoj, Evola smatra kako je to dopušteno sve dok se bavljenje politikom ne idealizira i ne pridaje mu se ikakvo više značenje (Evola, 2003:175). Iz toga je vidljivo kako *apoliteia* ne predstavlja nihilizam i potpunu rezignaciju kao ni odbacivanje realnog svijeta koji nas okružuje. *Apoliteia* kod diferenciranog pojedinca predstavlja distancu između njega, njegovih unutarnjih vrijednosti i modernog svijeta koji ga okružuje. Apolitičan čovjek u takvom smislu mora biti dovoljno jak da ne dopusti modernim vrijednostima da ga dotaknu i promjene iznutra, ali to ne znači da takva osoba mora živjeti izolirano poput nekog pustinjaka. Ako osoba ima takvu snagu duha, ona može sudjelovati u svakodnevnim aktivnostima kakve postoje u modernom svijetu bez straha od izdaje svojih principa i bez straha da postane dio bezlične mase pojedinaca koje se u modernim vremenima naziva društvom (Evola, 2003:176).

„Diferencirani čovjek ne smije se osjećati dijelom „društva“ poput ovog sadašnjeg, koje je bezlično i koje je potonulo na razinu čistih materijalnih, ekonomskih i fizičkih vrijednosti i štoviše živi na toj razini i slijedi svoj lud smjer pod znakom apsurdna. Stoga, *apoliteia* zahtijeva najodlučniji otpor bilo kakvom društvenom mitu.“ (Evola, 2003:179)

Takva osoba može suosjećati i razumjeti samo one koji su poput njega izvan tog društva, ili su aktivno protiv njega, poput onog prvog tipa diferencirane osobe. Kriza modernog svijeta tolika je da pojmovi države, društva, nacije ili domoljublja ne predstavljaju ništa što je u dodiru sa svijetom Tradicije. U takvom slučaju apolitičan čovjek nastoji izdržati dovoljno dugo dok se ne pojavi prilika za eventualan povratak prirodnom poretku, to jest takva osoba pokušava “jahati tigra dok se tigar ne umori” (Evola, 2003:183).

5. ZAKLJUČAK

Kroz ovaj rad cilj mi je bio prikazati Evolinu kritiku liberalizma i njegovu širu kritiku modernog svijeta koje je temeljio na svojim tradicionalističkim stavovima. Uz to, drugi cilj bio mi je pokazati kako se tradicionalistička kritika liberalizma i moderne može odvojiti od fašizma i fašističkog pokreta, iako s njime imaju dodirnih točaka. Usudio bih se reći kako je Evola u svojim stavovima otišao još dalje od fašista, koji su za njega nedovoljno isključivi, nedovoljno radikalni i posljedično nedovoljno uspješni u zaustavljanju moderne subverzije. Neki autori poput Rogera Griffina čak iznose teorije kako su fašisti i nacisti probali nametnuti svoju verziju modernizma što je u suprotnosti s ustaljenim teorijama o fašizmu i nacizmu kao suštinski antimodernističkim ideologijama (Griffin, 2016:110). Ostvarenje Evolinog poziva na povratak vrijednostima Tradicije značilo bi totalno i radikalno odbijanje svih fenomena koji su karakteristični za liberalizam i za moderni svijet, izuzev tehnologije. Danas je teško zamisliti uvjete u kojima bi takav radikalni zaokret mogao postati realnim. Iz te perspektive čini kako je Evolin rat protiv modernog svijeta ipak završio porazom. Ipak, kao što je bilo naglašeno na početku ovog rada, za djela Juliusa Evole posljednjih godina zainteresirali su se pripadnici suvremene tradicionalističke desnice kao što su Aleksandar Dugin ili Alain de Benoist. Interes za Juliusa Evolu nije bio ograničen samo ni na intelektualne ili akademske krugove već je dospio u širi mainstream pa su tako o njemu pisali i neki hrvatski portali te je čak i Steve Bannon, jedan od savjetnika američkog predsjednika Trumpa, izrazio svoj interes za njega. U tom slučaju Evola je doveden u čudnu kombinaciju budući kako Bannon često naglašava svoju izraženu kršćansku crtu, a sam Evola bio je izrazito kritičan prema kršćanstvu. Ipak, Evolina kritika modernog svijeta, a posebice njegova kritika liberalizma koju sam izložio u sklopu ovog diplomskog rada zasigurno rezoniraju sa suvremenim anti-liberalima što omogućuje da ga se povezuje sa stvarima koje on sam nikako ne bi zastupao ili branio. Liberalizam kao promicanje mediokriteta, odbijanje

koncepta prirodnog prava, prirodne jednakosti ili kritika liberalnog odnosa prema ratu onakve kakve ih je izrazio Evola koriste se i u diskursu suvremene radikalne desnice. Na primjer, u jeku ruske invazije na Ukrajinu možemo povući direktne paralele s citatom Juliusa Evole koji je bio istaknut ranije u ovom radu i odnosi se na nevoljkost liberalnih demokracija da sami vode svoje ratove već da ih vode kroz posrednike kojima onda daju potporu. I Evolina vizija europskog ujedinjenja veže se uz razne desničarske identitetske pokrete koji amerikaniziranom zapadu suprotstavljaju svoju viziju paneuropskog identiteta.

Mnogi su već proglasili kako se svijet moderne nalazi u krizi. Pristaše post – modernog s jedne i pristaše tradicionalističkog s druge strane kritiziraju svijet u kojem se nalazimo i zagovaraju vlastiti pristup problemima s kojima se svijet suočava. Empirijski podaci ukazuju na to kako je “društveni mit” svakako u krizi. Masovne političke stranke kakve su bile karakteristične za liberalno demokratska društva ubrzano gube glasove pod naletom onih stranaka koje se naziva populističkim. To upućuje na zaključak kako prosječan glasač ne osjeća da stranke demokratskog centra, to jest dominantne stranke na Zapadu, adekvatno predstavljaju (Streeck, 2020:76). To naravno ne znači kako trend opadanja političke participacije ili nezadovoljstva s globaliziranom neoliberalnom ekonomijom znači da sve više ljudi prihvaća Evolinu filozofiju i koncept *apoliteie* ili čak nasilne borbe, no ukazuje na to kako postoji određen odmak između postojećeg političkog sustava i prosječne osobe što bi takve “otpadnike” od liberalizma moglo nagnati da traže alternative liberalizmu. Smatram kako je upravo Evolino distanciranje od fašizma jedna od stvari koja tradicionalističku ideologiju u suvremenom svijetu čini opasnom i zbog čega ju je vrijedno proučavati. Naime, fašizam kao ideologija u potpunosti je diskreditiran nakon 1945. godine te je krajnje neizgledno da će bilo gdje na Zapadu doći do ponovnog uspona stvarnog fašizma. S druge strane, tradicionalistička ideologija, baš zato što nije istovjetna fašizmu nije postala tolikim baukom u političkom diskursu te je interes za nju, a posebice za Evolu, u poslijeratnom razdoblju samo rastao. Evola, koji nikada nije bio dio vladajuće fašističke garniture i čiji su stavovi unutar stranke uvijek predstavljali samo manjinu, tako je postao vodeći intelektualac za one koji su još vjerovali u neke ideale fašizma (Furlong, 2011:135). U tradicionalističkim i neofašističkim krugovima tako se Evolu opisuje kao „našeg Marcusea, samo boljeg“ (Wolff, 2016:479) te u Italiji čak postoji i institut posvećen proučavanju i objavljivanju djela Juliusa Evole. Oko Evole se stvorio svojevrstan ugled ekscentričnog intelektualca koji je više bio zauzet kritikom postojećeg sustava nego zagovaranjem nasilja kako bi se taj sustav

srušio, iako stvarno stanje nije takvo, kao što sam i pokazao u prethodnom dijelu ovog rada. Kao što sam pokazao, iako fašizam i tradicionalizam nisu istovjetne ideologije, one imaju značajnih zajedničkih točaka te svakako obje zagovaraju svijet potpuno drugačiji od zapadnog svijeta liberalnih demokracija u kakvom se mi danas nalazimo. Shodno tome, smatram kako se Evolin nedefinirani pojam „superfašizma“ može smatrati pokušajem da se od fašizma ode korak dalje. Skrivajući se iza tradicionalističkog imena, ideje koje su pod drugim nazivima sredinom prošlog stoljeća bile osuđene na propast tako bi se mogle ponovno vratiti u politički diskurs.

Tradicionalističke ideje Juliusa Evole već krajem prošlog stoljeća imale su stvaran destruktivan utjecaj. Naime, niz terorističkih napada sedamdesetih i osamdesetih godina dovodi se u vezu upravo sa skupinama kojima su Julius Evola ili njegov francuski pandan Alain de Benoist veliki uzori (Sheenan, 1981:46-47). Talijanski neo fašist Franco Freda, osuđen za terorizam počinjen u Italiji sedamdesetih godina, tako je stvorio još čudniju kombinaciju ideologija od prije spomenutog Stevea Bannona a koju se naziva nacističkim – maoizmom. Intelektualni uzor tog pokreta je upravo Julius Evola iz čijih je ideja Freda zaključio kako je potrebno voditi “sveti rat” protiv modernosti (Casadio, 2014:64). Interes i veličanje Evole prisutno je i među pripadnicima jednog radikalnog dijela mađarskog društva koji podržava vladajuću garnituru. Interes za tradicionalizam javio se i na području bivše Jugoslavije gdje je srpski nacionalistički umjetnik Dragoš Kalajić, kasnije veliki pobornik Slobodana Miloševića, još sedamdesetih godina radio na srpskom prijevodu Evolinih tekstova. Suvremena radikalna i ekstremna desnica u vječnom su pokušaju nalaženja načina na koji bi mogli razbiti ono što nazivaju ljevičarskom kulturnom hegemonijom na Zapadu. Takva problematika istovjetna je onoj kojom se bavio i Evola te stoga poveznica između tradicionalizma i suvremene radikalne desnice nije nimalo iznenađujuća. Sa slabljenjem vjere u demokraciju na zapadu i sve glasnijim kritikama liberalizma s lijevice i desnice, smatram kako možemo očekivati da će ljudi početi tražiti alternative i kako ne bi bilo nimalo iznenađujuće da ime Juliusa Evole i pojam tradicionalizma postanu još poznatiji.

LITERATURA

Britannica.com (2021) Corporatism. <https://www.britannica.com/topic/corporatism> Pristupljeno 23.8.2023.

Casadio, Massimiliano C. (2014) The New Right and Metapolitics in France and Italy. *Journal for the Study of Radicalism* 8(1): 45–86. Preuzeto s <https://doi.org/10.14321/jstudradi.8.1.0045>. Pristupljeno 28.8.2023.

Cipek, Tihomir (2022) Wolfgang Streeck - Zwischen Globalismus und Demokratie. Politische Ökonomie im ausgehenden Neoliberalismus. *Politička misao* 59(2), 179-182. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/281708> Pristupljeno 23.8.2023.

Deneen, Patrick (2018) *Why Liberalism Failed*. New Haven: Yale University Press.

Drake, Richard (1988) Julius Evola, Radical Fascism, and the Lateran Accords. *The Catholic Historical Review* 74(3): 403–19. Preuzeto s <http://www.jstor.org/stable/25022841> Pristupljeno 29.8.2023.

Evola, Julius (1969) *Revolt Against the Modern World: Politics, Religion and Social Order of the Kali Yuga*. Rochester: Inner Traditions.

Evola, Julius (2002) *Men Among the Ruins: Post - War Reflections of a Radical Traditionalist*. Rochester: Inner Traditions.

Evola, Julius (2003) *Ride the Tiger: A Survival Manual for the Aristocrats of the Soul*. Rochester: Inner Traditions.

Evola, Julius (2013) *Fascism Viewed from the Right*. Budimpešta: Arktos.

Evola, Julius (2017) *A Handbook for Right – Wing Youth*. London: Arktos.

Ferraresi, Franco (1987). Julius Evola: Tradition, Reaction, and the Radical Right. *European Journal of Sociology* 28(1): 107–51. Preuzeto s <http://www.jstor.org/stable/23997444>. Pristupljeno 28.8.2023.

François, Stéphane (2014) The *Nouvelle Droite* and ‘Tradition.’ *Journal for the Study of Radicalism* 8(1): 87–106. Preuzeto s <https://doi.org/10.14321/jstudradi.8.1.0087>. Pristupljeno 28.8.2023.

- Furlong, Paul (2011) *Social and Political Thought of Julius Evola*. New York: Routledge.
- Griffin, Roger (2016) Fascism's Modernist Revolution: A New Paradigm for the Study of Right-wing Dictatorships. *Fascism* 5(2), 105-129. Preuzeto s <https://doi.org/10.1163/22116257-00502002> Pristupljeno 23.8.2023.
- Hazon, Yoram (2018) *The Virtue of Nationalism*. New York: Basic Books.
- MacLay, George R. (1990) *The Social Organism: A Short History of the Idea that a Human Society May Be Regarded as a Gigantic Living Creature*. Great Barrington: North River Press.
- Mudde, Cas (2019) *The Far Right Today*. Cambridge: Polity.
- Payne, Stanley G. (2003) *A History of Fascism 1914 - 1945*. Abingdon - on - Thames: Taylor & Francis.
- Rees, Philip (1990) *A Biographical Dictionary of the Extreme Right Since 1890*. New York: Simon & Schuster.
- Rose, Matthew (2021) *A World After Liberalism: Philosophers of the Radical Right*. London: Yale University Press.
- Sedgwick, Mark (2004) *Against the Modern World: Traditionalism and the Secret Intellectual History of the Twentieth Century*. Oxford: Oxford University Press.
- Sheenan, Thomas (1981) Myth and Violence: The Fascism of Julius Evola and Alain de Benoist. *Social Research* 48(1): 45 - 73.
- Streeck, Wolfgang (2020) *Critical Encounters: Capitalism, Democracy, Ideas*. London: Verso.
- Vermeule, Adrian (2022) *Common Good Constitutionalism: Recovering the Classical Legal Tradition*. Medford: Polity Press.
- Wolff, Elisabetta Cassina (2016) Evola's interpretation of fascism and moral responsibility. *Patterns of Prejudice* 50(4-5): 478 – 494.

SAŽETAK

Autor u radu daje pregled kritike liberalizma i modernog svijeta talijanskog tradicionalista Juliusa Evole za čija djela se posljednjih godina razvio velik interes kod suvremene radikalne i ekstremne desnice. Razmatraju se Evolini koncepti svijeta tradicije i modernog svijeta, organske države i diferencirane osobe te se stavljaju u kontrast s liberalnom ideologijom i nekim njenim aspektima koje je Evola posebno kritizirao. Autor Evoline kritike liberalizma i modernog svijeta povezuje i sa suvremenim kritikama liberalizma te krizom političke participacije u demokratskim društvima. Autor zaključuje kako proučavanje djela Juliusa Evole i tradicionalističke ideologije može biti korisno u razumijevanju porasta suvremenih radikalnih desnih pokreta i stranaka.

Ključne riječi: Julius Evola, tradicija, modernost, liberalizam, fašizam